

על הפרשה

ויקהל - שקלים

סוגיות ועיונים

מחשבה ומוסר

אהרן קופמן
052-7624467
7624467@gmail.com

אשמח לקבל הערות והארות

סוגיות ועיונים

בדין כופין על המצוות בשבת

ב. הפרי מגדים (פתיחה להל' שבת) כתב להסתפק האם כופין ומלקים בשבת מי שאינו רוצה לקיים מצוות עשה, וכפי שמבואר בכתובות (פו, א) שאם אומרים לו לעשות סוכה ואינו עושה או ליטול לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו, והאם זה נכלל בכלל האיסור שאין מענישים בשבת.

ורבי עקיבא איגר בהגהות לשו"ע (שם) כתב שמותר שאין זה נקרא עונש אלא מלקין אותו רק כדי שיקיים את המצוה.

ג. בשדי חמד (מערכת כ, כלל קו) כתב להביא ראיה נפלאה לספק זה, ממה שנחלקו הראשונים בכתובות (שם) האם כופין גם על מצוות דרבנן שאינו רוצה לקיימם או רק על מצוות דאורייתא. שרש"י סבר (כתובות צא, ב) שעל מצוות דרבנן אין כופין אותו לקיימם ולכן אין כופין על היתומים לפרוע חוב אביהם כיון שחיוב זה אינו אלא מדרבנן משום כבוד אביהם, ותוס' (כתובות פו, א) סברו שאף על מצוות דרבנן כופין, והביאו ראיה ממה שכופין על מצוה לקיים דברי המת שאינו אלא מדרבנן.

ואם כן נמצא, שלפי שיטת רש"י אין כפיה על עשיית סוכה או נטילת לולב בשאר ימים של החג כיון שאינם רק מדרבנן, והכפיה היא רק ביום טוב הראשון שהחיוב הוא מדאורייתא, וזה מה שכתוב בבבלי

א. "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (לה, ג), וכתב הרמב"ם בספר המצוות (לאוין, שכב) שלומדים מכאן שאסור להעניש בשבת. והוא הדין שאין הורגים בשבת. וכן מבואר בסנהדרין (לה, א). וכן פסק הרמב"ם בהל' שבת (כד, ז) והוסיף שלא דוקא שאין הורגים בשבת אלא אף כל עונש אין מענישים בשבת [וכבר עמד בסתירה זו המג"א בס"י שלט, ג].

ובירושלמי (סנהדרין ד, ו) הוסיף שנלמד מפסוק זה שאף אין דנים בשבת. אולם בבבלי ביצה (לו, ב) מבואר שהאיסור הוא משום שמא יכתוב. ומשמע במגן אברהם (הנ"ל) שיש חילוק בין דיני נפשות לדיני ממונות, שדיני נפשות אין דנים משום הפסוק "בכל מושבותיכם", ודיני ממונות אסורים לדון משום שמא יכתוב.

ובספר החינוך (מצוה קיד) הוסיף טעם לדין זה, שרצה השם יתברך לכבד היום הזה שכולם ימצאו בו מנוחה ואף החוטאים והחייבים. והמשיל זאת למלך גדול שקרא לבני המדינה יום אחד לסעודה ולא מנע את הכניסה מאף אדם, ורק לאחר יום הסעודה עשה משפט למי שצריך, כן הדבר הזה, שהשם ברוך הוא ציונו לקדש ולכבד את יום השבת לטובתנו ולזכותנו, וזה גם כן מכבודו של יום הוא.

שכופין אותו על לולב וסוכה, ועל כרחק שכופין בשבת ויום טוב.

והוסיף שאף לשיטת התוס' מוכרח שכופין בשבת ויום טוב, שאם נאמר שלא כופין בשבת ויום טוב, אם כן לא היו צריכים להביא ראיה שכופין על מצוות דרבנן ממה שכופין על מצוה לקיים דברי המת, והלא היו יכולים להביא ראיה מהברייטא עצמה שכופין אותו בשאר ימי החג שהחיוב רק מדרבנן, וממה שלא הביאו ראיה זו מוכח שאף הם סברו שכופין בשבת ויום טוב ואם כן אף הברייטא מדברת על כפייה במצוות דאורייתא.

ד. מבואר בראש השנה (כח, א) שאם כפו גויים אדם לאכול מצה בליל פסח, זה תלוי האם מצוות צריכות כונה או לא. והקשה שם הריטב"א, מדוע לא נקטו שכפו אותו ב"ד לקיים את המצוה וכמו שכופין על כל מצוות עשה. ותיירץ, שאם כפו אותו ב"ד ודאי שמכוון לשם מצוה.

והוכיח מכאן בקונטרס נר מצוה (לבעל הכלי חמדה) שמבואר בריטב"א שכופין אף ביום טוב, שהרי באכילת מצה חיובה רק ביום טוב ראשון ובכל זאת כתב בפשיטות שכופין.

ה. ובעיקר הדבר האם כפיה על המצוות היא בגדר עונש או לא. יש להביא ראיה לנדון זה, ממה שכתב רש"י בחולין (ק, ב) מדוע אין כופין על מצוות שמתן שכון בצידן, וביאר "לכך פירש מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא תטול שכר זה", והיינו, שבכל המצוות הכפיה היא בתורת עונש, אמנם במצוות שמתן שכון בצידן

העונש הוא שלא יקבל את השכר ולכן אין צריך לכפות עליהם.

ו. הגר"ח מבריסק זצ"ל (חידושים על הש"ס) הביא ראיה ממה שכתוב במנחות (מא, א) שאין מענישים אדם שאינו קונה בגד של ד' כנפות כדי להתחייב בציצית אלא בעידנא דריתחא. וכתבו שם התוס', שזה דוקא בציצית מפני שאינו חיוב גמור, אבל במצוות עשה גמורה אפילו בית דין של מטה היו מכין אותו עד שתצא נפשו. ומדויק בדבריהם, שדימו עונש של מצוות ציצית לכפיה בשאר מצוות עד שתצא נפשו, ועל כרחק שסברו שגם הכפייה בכל המצוות הוא בגדר עונש.

ז. כתב הרמב"ם בפ"ה המשניות (כתובות ד, ו) וידוע שיש לדיין לכוף את האדם על מתן הצדקה לפי שהיא מכלל מצוות עשה, שחובה להלקות את האדם עד שיקיים אותה המצוות עשה שחל עליו חיוב עשייתה באותו העת או עד שימות, וזה כלל בכל מצוות עשה. וכן כתב בספר המצוות בשורש י"ד שמלקין אותו עד שימות. וכתב על כך בחי' מרן הגר"ז זצ"ל בנזיר (כג, א) שמבואר בדבריו שפירש שעד שתצא נפשו הוא בתורת עונש שהורגין אותו אם אינו רוצה לקיים את המצוה.

ח. היראים בס"ר רע"ח (דפוס ישן) כתב בדין שמיטת כספים שהמלוה צריך לומר משמט אני, ואם אינו אומר מכין אותו ככל מצוות עשה שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני.

וחידש היראים, שדין כפיה במצוות זה רק בארץ ישראל, אולם בחוץ לארץ

י. **ובשיטת** רש"י ותוס' שכתבו שהכפיה היא מדין עונש, ואף שהוא עונש מוכח מדבריהם שכופין ומלקין בשבת וכמו שהוכיח השדי חמד הנ"ל, צריך לומר שבכפיה על מצוות מוכרחים לכופו בשבת, כיון שהיא מצוה עוברת, ולאחר השבת אי אפשר להלקותו שכבר עבר הזמן, אבל בשאר עונשים יש להמתין ולהענישו לאחר השבת.

[**ובעיקר** נדון זה האריכו בו האחרונים טובא, עי' בקצה"ח ונתה"מ שנחלקו האם הכפיה היא על כל יחיד או רק על ב"ד, ולכאור' תלוי האם זה מדין עונש או לא. וע"ע בקונטרס נר מצוה הנ"ל (מדף טו ואילך), שדי חמד הנ"ל].

איסור מלאכה בשבת שלומדים מהמשכן

ועוד דרשו (שם ע, א) "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, ששת ימים תעשה מלאכה", "אלה" בגימטריה ל"ו. "דברים" הם שנים. ה' של ה"דברים עוד אחד. הרי ל"ט מלאכות שהזהירם משה.

ובעל הטורים ביאר, שאף שבכמה מקומות כתוב "אלה הדברים" ולא דרשו כן, אבל כאן מפני שבמלאכת המשכן כתוב "זה הדבר" (פסוק ד) לכן דרשו כן. והביא שם עוד כמה רמזים לל"ט מלאכות מפסוקים אלו.

ב. **וחקר** האגלי טל (פתיחה) האם המלאכות האסורות בשבת נלמדות מהמלאכות

שאינן דנים דיני קנסות אין רשאיין לכופו כיון שהכפיה היא מדין קנס ולא דנים דיני קנסות בבבל. ומוכח בדבריו כדברי הראשונים שהכפיה היא מדין עונש.

ט. **אמנם** הרבה מן האחרונים נקטו שאין כפיה זו בתורת עונש אלא רק כפיה כדי לקיים את המצוה וכמו שכתבנו בשם רע"א שלכן כופין אף בשבת ולא נחשב לעונש.

וכן כתב האור שמח (ממדים ד, ג) שאם ברור לנו שגם על ידי ההכאה הוא לא יקיים את המצוה אסור להכותו כלל, כיון שכל מטרת הכפיה היא כדי שיקיים את המצוה, ולכן במקום שהמצוה לא תתקיים אסור להכותו.

א. **אבות** מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי, אמר להו רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן (שבת מט, ב).

ופירש רש"י, אותן המנויות שם בפרק כלל גדול היו צריכין למשכן, ופרשת שבת נסמכה לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה. והיינו, שבפרשת ויקהל נסמכה לפרשת איסור שבת לפרשת מלאכת המשכן, ולומדים מכך שהמלאכות האסורות בשבת הם המלאכות שנעשו במשכן.

וכן אמרו (שבת עג, ב) שכל מלאכה שהיתה במשכן אע"פ שיש מלאכה הדומה לה מנו אותה למלאכה בפני עצמה, ולכן מנו זורה בורר ומרקד לג' מלאכות שונות.

שנעשו לצורך בניית המשכן, או אף מעבודת הקרבנות שהיתה במשכן.

והביא שנחלקו בזה הראשונים. רש"י (שבת מט, ב) כתב שהיתה זריעה וקצירה במשכן לצורך הסממנים שבהם היו צובעים את התכלת ועורות אילים. וכן היו צריכים לטחון וללוש את אותם הסממנים.

אמנם רב האי גאון (מובא באוצר הגאונים שבת, קנז) כתב, "וששאלתם וכו' זריעה וקצירה היאך הוא במשכן. תשובה. הלא יש בקרבן תמיד כל היום עשירית האיפה סלת, ובקרבן אהרן חביתים שבכל יום, ובמלוואים סל המצות, וכל אלה ממעשה משכן ואין מביאין כל אלה אלא מן הזרע ומן הקציר וכו' ומה חרישה היתה במשכן שהיו חורשין ליטע סממנין, וסממנין אלו הם של קטורת ויש בזאת חרישה וזריעה וקצירה".

ונראה שהם נחלקו בחקירה זו, שרש"י סבר שלומדים רק ממלאכת בניית המשכן עצמו, ורב האי גאון סבר שלומדים אף מהמלאכות שנעשות בהקרבנות.

ג. והוסיף האגלי טל, ששיטת רב האי גאון מקורה בירושלמי. שהנה מבואר (שבת צב, א) שהמוציא בין בימינו בין בשמאלו, בתוך חיקו או על כתיפיו חייב, שכן משא בני קהת. ופירש רש"י, שכן בני קהת נשאו את הארון, ולכן אף בתוך חיקו חייב שכן היה דרכם. וכן פירש הרמב"ם בפירוש המשניות (י, ג).

ועוד כתב רש"י, ובשם רבינו יצחק בר יהודה מצאתי, שאמר בשם רב האי, שמפורש בהתלמוד ירושלמי (י, ג) ופקודת אלעזר בן

אהרן הכהן שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה, שמן אחד בימין, ושמן אחד בשמאל, והקטורת בחיקו, והחביתין בכתף. וכן רבינו חננאל ביאר כדברי הירושלמי.

ונראה שנחלקו בנדון זה, שהירושלמי סבר שלומדים את איסורי המלאכות אף ממעשה הקרבנות, ולכן למד דין הוצאה ממה שבני קהת נשאו את השמן והקטורת. אבל רש"י סבר שלומדים את המלאכות ממעשה המשכן, ולכן סבר שלמדו ממשא בני קהת את הארון.

ואם כן נראה שמקור דבריו של רב האי גאון הם מדברי הירושלמי הללו.

ד. ולגבי מלאכת האופה, הקשו (שבת עד, ב) מדוע לא נקטו בישול סממנים ונקטו אופה שלא היה במלאכת המשכן. ותירצו, שהתנא סידר את המלאכות לפי מלאכת הפת, ולכן נקט האופה ולא המבשל.

[ובתוספות הרא"ש (עד, א) כתב שאף שהיתה אפיה במשכן לצורך בדיקת צבע התכלת וכמבואר במנחות (מג, א) שעל ידי האפיה בודקים את צבעו אם משתנה לטובה או לרעה, אבל עיקר הדבר במשכן היה הבישול של הסממנים, ולכן הקשו מדוע נקטו את הטפל ולא את העיקר].

והקשה האגלי טל, שלפי דבריו של רב האי גאון הלא היה אפיה בלחם הפנים ובחביתין, ומדוע אמרו שלא היה אפיה במשכן, והרי לומדים אף מהקרבנות.

במשכן, אבל מדברים שנעשו בשבת בהיתר
אין ללמוד מהמשכן לאיסור.

ולכן אף ששחטו קרבנות במשכן, וכן אפו
לחם הפנים בשבת (עיין שם שהאריך
בפרט זה), אין ללמוד לאסור זאת משום
מלאכה, שהרי מלאכה זו היתה מותרת
במשכן, ולכן אמרו שלא היה שחיטה ואפיה
במשכן. ורק לגבי זריעה וחרישה שהיו
אסורים לעשותם לצורך המשכן בשבת,
מהם לומדים את האיסור.

ה. והנה רש"י (שבת יח, א. קמג, ב) פירש
לגבי סחיטת זיתים וענבים שהם תולדה
של דש. וכן כתב הרמב"ם (שבת ה, י) הסוחט
את הפירות להוציא מימיהן חייב משום
מפרק. ובהלכה ז כתב שמפרק הוא
תולדה של דש.

אמנם לדברי רב האי גאון יש לומר שסחיטה
היא אב מלאכה, משום שהיה במשכן
סחיטת זיתים לצורך שמן המשחה ושמן
המאור והנסכים. ומה שלא מנו אותה
למלאכה בפני עצמה, יש לומר כמו שכתבו
התוס' (עד, א) לענין מנפץ שלא מנו אותה
למלאכה כיון שהיא כמו דש אלא שזה
בתבואה וזה בפשתן.

ומה שזורה בורר ומרקד הם חלוקים לשלש
מלאכות, כבר נחלקו בזה רש"י והר"ח.
רש"י (עה, ב) פירש, שזה בקשין וזה
בצורות וזה בקמח. אולם רבינו חננאל (עד,
ב) פירש, שזורה הוא ברוח ומרקד הוא ביד
ובורר הוא בכלי. נמצא שנחלקו רש"י ור"ח
האם החילוק הוא בין הדברים הנבררים
(הנפעלים) או בין סוגי פעולת הברירה.

ובאמת שהמאירי (עג, א) כתב "ומכל מקום
אפיה לא היתה במשכן שאין אפיה
אלא בפת ופת לא היה צריך למלאכת
המשכן, ואל תשיבני לחם הפנים שאין
הכונה במה שנעשה שם אחר השלמת בנין
המשכן אלא מה שנעשה שם בעוד שהיו
בנין אותו, אבל כל שאר המנויות היו במשכן
בסמנין של צבע תכלת וארגמן". והוא
כשיטת רש"י.

ועוד קשה על דבריו ממה שהקשו (עה, א)
לגבי מלאכת שוחט היכן היתה במשכן,
ופירש רש"י שבשביל העורות אילים היה די
בחניקה ולא היו חייבים לשחטם. ולכאורה
הלא היתה מלאכה זו במשכן בשחיטת
הקרבנות.

ותירץ האגלי טל יישוב נפלא, והקדים את
דברי בעלי התוס' (מושב זקנים,
ויקהל) שמשה דחק להקהיל את כולם, כיון
שהיו סבורים לעשות מלאכה בהיתר בשבת
לצורך המשכן, ולכן הקהיל את כולם ואפילו
מחדריהם שעשו בהם מלאכה, והזהירם על
איסור מלאכת המשכן בשבת, ולכן נסמכו
הפרשיות זו לזו. ואם כן נמצא שיש
מסמיכות הפרשיות שני לימודים, איסור
מלאכה בשבת במלאכות שנעשו במשכן,
וגם שבמשכן עצמו אסורים לעשות
מלאכות אלו בשבת.

ואם כן יש לומר שאף בלימוד שלומדים את
המלאכות האסורות ממה שנעשו
במשכן, הם דוקא מהמלאכות שהיו אסורות

ועצמה כיון שהיא ממש דומה לדש שהרי שניהם בכלי, והוא סבר כפירוש הר"ח שהחילוק מלאכות הוא לפי סוגי הפעולה ולא לפי הדברים הנפעלים, ולכן אף שהיה במשכן מלאכת סחיטה לא מונים אותה כמלאכה בפני עצמה אלא היא נכללת במלאכת דש.

וע"ע באגלי טל שהאר"י והר"ח בנידון זה, וכתבתי רק קצת ראשי פרקים.

ואם כן לפי פירוש רש"י היה מקום לומר שסחיטה ודש צריכים להימנות כשני מלאכות שהרי זה ביבש וזה בלח. וממה שלא מנו מלאכת סחיטה לאב מלאכה, סבר רש"י שאין ללמוד אלא מן המלאכות שנעשו במשכן עצמו ולא במלאכת הקרבנות, ולא היה סחיטה במשכן.

אבל לדברי רב האי גאון שסבר שלומדים אף ממלאכת הקרבנות והיה בהם סחיטה, בכל זאת לא מונים אותה למלאכה בפני

גדר מלאכת מבעיר

והמשקה הוא נהנה מגוף המלאכה עצמה, מלאכה כזו מותרת.

והוסיף, שאף מלאכת הבערה אף על פי שאינה נעשית בגוף האוכל, שהרי הוא מבעיר אש בעצים ומבשל עליהם, בכל זאת נחשבת היא לצורך אכילה, כי ענין ההבערה הוא הוצאת האש או שמרבה האש, וגוף האש זו שהוציא או שהרבה היא המתקנת ומבשלת את האוכל, הרי גם היא בכלל מלאכת אוכל נפש.

וביאור דבריו הוא, שסבר שמלאכת ההבערה היא עצם הדלקת האש, ולכן יש להחשיב את האש כמלאכת אוכל נפש, כיון שהאש עצמה מתקנת את המאכל, אבל אם נאמר שהמלאכה היא בכליון העצים אין כליון זה מתקן את המאכל.

ג. ובקונטרס אחרון (ב) הביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם (שבת יב, א) שכתב,

א. "לא תבערו אש בכל משבתיכם ביום השבת" (לה, ג). ונחלקו בשבת (ע, א) האם הבערה היתה בכלל כל המלאכות ונכתבה שוב לבדה כדי ללמד על חילוק מלאכות, והיינו שאם עשה כמה מלאכות יחד חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת. או שנכתבה לבדה כדי לומר שאינה בכלל חיוב סקילה כשאר מלאכות אלא רק לאו בלבד.

ב. ויש לדון בגדר המלאכה, שהרי האש אוזנת ושורפת חפצים או את השמן שנשרף על ידי הדליקה, ויש להסתפק האם עיקר המלאכה היא מה שנשרף ומתכלה על ידי האש, או עצם האש עצמה שדולקת, ואף אם יצוייר שלא ישרף דבר על ידה גם חייב משום עצם דליקת האש.

ובשו"ע הרב (או"ח תצה, ב) כתב לגבי איסור מלאכה ביו"ט, שדוקא מלאכת עבודה אסורה, אבל מלאכה שנעשית בגוף האוכל או המשקה וכשאדם נהנה מהאוכל

עצם דליקת האש, ואף בכל שהוא יש חשיבות.

והוסיף לבאר שנחלקו בחקירה זו רש"י והרמב"ם לענין איסור הוצאת אש ביו"ט. שרש"י (ביצה לג, א) כתב שהאיסור להוציא אש ביו"ט הוא משום מוליד. והרמב"ם (יו"ט ד, א) כתב שלא הותר ביום טוב אלא להבעיר מאש מצויה, אבל להמציא אש אסור שהרי אפשר להמציא אותה מבערב. וביאר, שרש"י סבר שאין איסור של הבערה בהמצאת האש אם לא נשרף כלום ולכן האיסור להבעיר אש הוא רק משום מוליד. אבל הרמב"ם סבר שעצם הדלקת האש הוא מלאכת הבערה, ולכן כתב שכל מלאכה שאפשר לעשותה מערב יו"ט אסור לעשותה ביו"ט.

ה. עוד יש לומר שנחלקו בחקירה זו רש"י והרמב"ם. שרש"י (שבת קו, א) כתב שלעולם מלאכת הבערה נחשבת לקלקול כיון ששורף את העצים [וזה רק לר"ש שסבר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, אבל לר"י שסבר שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, אם צריך את האפר אין זה מקלקל]. והרמב"ם הקשה על רש"י, מדוע נחשב לקלקול והרי צריך את גוף האש.

ולכאורה נראה שהם נחלקו בחקירה זו, שרש"י סבר שעיקר המלאכה היא כילוי העצים, ולכן כתב שכל הבערה היא קלקול, אבל הרמב"ם סבר שהמלאכה

המחמם את הברזל כדי לצרפו (שדרך ברזל כשמחממים אותו באש ואח"כ נותנים אותו במים הוא מחזקו להיות פלדה) במים, הרי זה תולדת מבעיר וחייב.

ואף שאין הברזל נשרף ממנו כלום, חייב משום מבעיר, וע"כ שסבר שעיקר המלאכה היא עצם ריבוי האש, ולא משום כליון העצים. ומה שהוא רק תולדה ולא אב, זה משום שבדרך כלל האש שורפת את העצים ובמתכת לא נשרף כלום, אבל ודאי שעיקר החיוב הוא רק על דליקת האש עצמה.

והראב"ד השיג על הרמב"ם וכתב, שעל חימום הברזל יש לחייבו משום מבשל, וכמו שאמרו (שבת עד, ב) שאם משליך לתנור חם חתיכת עץ לחה חייב משום מבשל, אע"פ שהיא מתקשה על ידי כך, כיון שבתחילת השלכתה לתנור היא מתרככת וחייב על ההתחלה.

וכתב מרן הסטייפלער זצ"ל (ברכת פריץ עה"ת), שהראב"ד סבר שהחיוב של מבעיר הוא רק על מה שהאש מכלה את הדבר שאוחזת בו, ולכן כתב שאין לחייב על חימום מתכות משום מבעיר אלא משום מבשל. ובחקירה זו נחלקו הרמב"ם והראב"ד.

ד. ואף בצפנת פענח (תרומות ב, ב) נקט בדעת הרמב"ם שהחיוב הוא מצד עצם האש ולא מצד כליון העצים, שהרי כתב (שם) שהמבעיר כל שהוא חייב, ואם עיקר המלאכה היתה בכליון העצים היה צריך להיות שיעור לאפר וכמו בשאר המלאכות שיש בהן שיעור, אלא ע"כ שהמלאכה היא

היא דליקת האש עצמה ואין בה קלקול שהרי רוצה את האש.

ו. **ובאבני נזר** (או"ח, מח) כתב ליישב לפי דברי שו"ע הרב את דברי הרא"ש (ביצה ב, יז) שכתב שאסור להוסיף בשבת שמן לנר שדולק שחייב משום שמאריך הבערתו, שאילו לא נתן השמן בנר היה כבה הנר כשיכלה השמן, ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו.

והקשה בעל ה"חלקת יואב", מדוע חייב רק על ההבערה לאחר זמן, והלא מיד שנתן את השמן הוא מתערב עם השמן בנר, ואי אפשר שלא ידלק תיכף מעט שמן ממה שהוסיף.

ותירץ האבני נזר עפ"י דברי שו"ע הרב, שחייב הבערה אינו על השמן שמתבער רק על האש שהוסיף, וכיון שעכשיו כבר יש אש אין נפק"מ מכח איזה שמן היא דולקת, ולכן יש לחייבו רק על הארכת הבערה.

ז. **אמנם** בס' רל"ח האריך להוכיח שלא כהשו"ע הרב, וסבר שהחייב של מבעיר הוא דוקא בשריפת העצים והשמן ולא על עצם דליקת האש.

אלא שכתב שזה האב של המלאכה, אבל התולדה היא אף במקום שאינו מכלה את העצים, וכגון במתכת שמתחממת ואינה נשרפת שחייב משום תולדת מבעיר. ועל פי זה ביאר את דברי הרמב"ם שאף מבעיר מתכת חייב משום תולדה של מבעיר, שהיא דומה קצת לאב, שנעשית אש ודומה קצת למבעיר.

והביא ראייה ממה שאמרו (פסחים ה, א) לגבי ביעור חמץ שעל כרחק החיוב לבערו הוא מערב יו"ט ולא ביו"ט עצמו, שהרי נאמר "אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתים", וכתוב "כל מלאכה לא יעשה בהם" ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה, וא"כ ודאי שאין לומר שחייב לשרוף את החמץ ביום טוב עצמו, שהרי הבערה שאינה לצורך אוכל נפש אסורה ביו"ט.

והוכיח האבני נזר, שהנהגה בחמץ המצוה היא במה שהחמץ נשרף ומבוער, ולא במה שיש בו אש, ואם נאמר שמלאכת מבעיר עיקרה בדליקת האש וריבוייה ולא בשריפת העצים, מדוע חייב אם הדליק אש עבור שריפת החמץ, והלא היא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שהרי גוף המלאכה היא דליקת האש, ולגבי כל יראה הוא צריך את שריפת החמץ, ולא רק שיהיה אש בחמץ אלא שיתכלה מן העולם, וא"כ מדוע חייב על הבערה כזו [ואף שצריך להדליק את האש כדי לשרוף את החמץ, אינו צריך להדליק דוקא בשבת ויכול לשרוף אף באש המודלקת מאתמול]. אלא ע"כ שהחייב של מבעיר הוא בשריפת וכליון החומר הנדלק, ולכן אף בשריפת חמץ ביו"ט היא מלאכה הצריכה לגופה.

ח. **עוד** ראייה הביא ממה שאמרו (שבת כט, ב) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפפת (ששם שמן בתוך קליפה של ביצה, והשמן נוטף ממנה לתוך הנר טיפה אחר טיפה וכך הנר ממשיך לדלוק). ורש"י פירש שאסור מטעם גזירה שמא יקח מן השמן

להשתמש בו, והנוטל מן השמן שהקצהו להדלקה חייב משום מכבה.

אולם בירושלמי (יז, ב) כתב טעם אחר, משום שלא הותחל בכל טיפה וטיפה. והיינו, שהאש עדיין לא התחילה לבעור בטיפות השמן שלא נטפו בערב שבת, וחייב משום מבעיר.

וביאר האבני נזר, שמהירושלמי מוכח שהחייב הוא על דליקת השמן ולא על עצם דליקת האש, שהרי מצד האש אין כאן תוספת, שהרי האש כבר דולקת ולא נוסף בה דבר, אבל אם המלאכה היא בכליוי השמן, א"כ הרי יש טיפות שלא התחילה בהם הדליקה כיון שלא היו בנר קודם השבת ועכשיו מבעירן.

ט. ובס' משאת משה (להגר"מ חברוני זצ"ל. שבת, כה) אף נקט כדברי האבני נזר, ודייק כן מסדר ההלכות ברמב"ם, שבתחילת דבריו כתב את האיסור של הדלקה שצריך לאפר, ואח"כ כתב את האיסור להדליק נר להתחמם או להאיר. ואם עיקר המלאכה היה בדליקת האש, היה לו לכתוב את עיקר האיסור שהוא להדליק נר להאיר, שאף שאין צריך את כליון השמן והעצים חייב משום הדליקה עצמה, אלא מוכח שסבר

שעיקר המלאכה היא בכליון העצים והשמן, ולכן כתב תחילה את האיסור של שריפה שיש בה כליון העצים [ומה שכתב שצריך לאפר זה כדי שלא יהיה מקלקל], ואח"כ כתב את האיסור של הדלקת הנר להאיר או להתחמם, שאז אין תכלית ההבערה לבעור מן העולם אלא אדרבה הוא ההיפך שרוצה שידלק כמה שיותר זמן ולא יתבער, ובכל זאת חייב משום שמבעיר את השמן ומכלהו.

י. ומרן הסטייפלער זצ"ל (שם) הביא סמוכים שגם במקום שאין האש שורפת כלום הוא נחשב להבערה, ממה שכתוב בפ' שמות "וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל", הרי אע"פ שהסנה לא נשרף ממנו כלום מ"מ כתוב בו לשון שהוא בוער, ומשמע שגם בכה"ג נקרא הבערה.

וכן כתוב בפ' ואתחנן "וההר בוער באש עד לב השמים" ושם הרי ההר עצמו לא נשרף ממנו כלום ונקרא בוער.

אמנם כתב לדחות, שלענין מלאכת שבת שלומדים מהמשכן צריך שיהיה דומה למשכן שההבערה היתה שורפת.

פרשת שקלים

למקדש כל שנה ושנה, ומהשקלים הללו החדשים מקריבים תמידין ומוספים מא' בניסן עד א' בניסן בשנה הבאה.

א. באחד באדר משמיעין על השקלים (שקלים א, א. והובא גם במגילה כט, א). והיינו, שיביא כל אחד מחצית השקל שחייב

ורש"י פירש, שב"ד היו מכריזים [וכן פירש שם בדף יג, ב]. וכן כתב המאירי, מכריזין עליהם בירושלים ובשאר מקומות שבארץ ישראל. ובתלמוד המערב נראה שבני בבל היו מכריזין מקודם זמן זה לפי רחק מהלכם.

ואף שב"ד הכריזו על השקלים, מבואר במגילה (כט, א) שצריך לקרוא פרשת שקלים בשבת הסמוכה לראש חודש אדר. ופירש רש"י, שטעם הקריאה הוא כדי להודיע שיביאו שקליהם באדר, כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה (וזו משמעות פשוטת הסוגי').

ב. ויש לבאר מדוע הוצרכו להכריז ולשלוח שלוחים, וגם לקרוא בתורה, ולשם מה הוצרכו את שניהם.

ובספר חשק שלמה (לר' שלמה הכהן מוילנא על המשניות) כתב לבאר, שהיו צריכים להכריז משום בני הכפרים שלא היו יודעים לקרוא בתורה, ובשבילם היו צריכים להכריז, ועל ההכרזה בלבד לא רצו לסמוך. ועוד ביאר, שעל ידי קריאת הפרשה ילמדו את פרטי ההלכות של מחצית השקל, כמה שיעור הנתינה ומי חייב ליתן.

ג. אמנם בתשובותיו (בנין שלמה, נד) כתב ליישב בדרך אחרת ומחודשת, שהיו צריכים את ההכרזה עבור קטנים שיהיו גדולים עד א' בניסן, שהם פטורים מקריאת התורה, ולכן היו צריכים להכריז עבורם.

והוסיף לומר, שאף שהם פטורים מקריאת התורה, יכולים היו לקרוא פרשה זו, כיון שאין זה ככל שאר קריאת התורה, אלא הכרזה בעלמא על שקלים ואינו מוציא בזה את הרבים ידי חובה [ואף שאין זה חיוב של קריאת התורה, הוצרכו להכריז עבורם בנפרד, כי חששו שלא יהיו בשעת הקריאה].

ד. וכתב להסתפק, אם הקריאה שקורין היום היא זכר לקריאה ולהכרזה שהיתה בזמן המקדש, ולפי זה כמו שבזמן הבית היתה הקריאה בשביל ההכרזה, וקטן היה יכול לעלות לקריאה זו, אם כן גם היום יש לומר שקטן יוכל לעלות לקריאה זו (וכדברי הרמ"א באו"ח רפב, ד), שהרי אף בזמן הבית היה יכול לקרוא פרשה זו.

או שיש לומר שהקריאה אינה כלל זכר להכרזה, אלא זכר לנתינת מחצית השקל עצמה, וכיון שקטן אינו חייב ליתן מחצית השקל, אם כן אינו יכול אף לעלות לקריאה זו.

[**ובקטן** שיגדיל עד א' ניסן כתב להסתפק, שאף לצד שהיא זכר להכרזה, כיון שגם בזמן הבית לא היה שומע את ההכרזה על ידי קריאת התורה, וכל התקנה להכריז על ידי ב"ד נתקנה עבורו, יש לומר שלא יוכל לעלות לקריאה זו. או שיש לומר שקריאת התורה היא גם זכר להכרזה ובזה הוא חייב].

ה. ובדרך נוספת [בשם אחיו] כתב לבאר, שיש לומר שבזמן הבית לא היו קורין בתורה כלל, ורק היו מכריזים, וכל קריאת התורה נתקנה זכר למחצית השקל [אמנם

ברש"י מפורש שאף הקריאה היתה כדי להודיע להביא שקלים].

ודייק זאת בפסוקי הפרשה, שמוזכר בה ב' פעמים "לכפר על נפשותיכם", וביאר, שבפסוקים הראשונים מדובר על זמן הבית שהיו נותנים מחצית השקל, והיא כפרה עבורם על ידי הקרבת הקרבנות מכסף זה. אבל בסוף הפרשה כתוב "והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשותיכם", ופסוק זה מרמז שאף שיחרב הבית ולא יהיה קרבנות, על ידי שיקראו פרשה זו יעלה זכרונו לפני ה' לכפר על נפשותם.

ואם כן מה שכתוב במשנה שקורין פרשת שקלים בראש חודש אדר הוא דווקא לאחר החורבן, שאילו בזמן הבית היה די בהכרזת בית דין ובשלוחם.

ולפי זה, קטן שיעשה גדול עד א' ניסן יש מקום לחייבו לשמוע פרשת שקלים, כיון שהוא חייב בהבאה שהרי יהיה גדול בזמן ההבאה [ושוב כתב לומר שלא חייבו את הקטן, ולכן חידש שיקרא לעצמו כשיגדיל עד א' ניסן].

ו. וכדבריו משמע בדברי החינוך (מצוה, קה) שכתב, "ועכשיו בעוונותינו שאין לנו מקדש ולא שקלים, נהגו כל ישראל לזכר הדבר לקרות בבית הכנסת בכל שנה ושנה פרשה זו של כי תשא עד ולקחת את כסף הכפרים, בשבת שהוא לפני ראש חודש אדר לעולם". ומשמע מדבריו, שחייב קריאת התורה התחדש רק לאחר החורבן.

וכן כתב באבודרהם (ארבע פרשיות) "וטעם ארבע פרשיות אלו, השלש מהם זכר

לזמן שבית המקדש קיים, והם פרשת שקלים ופרשת פרה אדומה ופרשת החדש". ומשמע שהקריאה היא רק זכר, ולא היה קריאה כשהביאו את השקלים.

וכן כתב המאירי (מגילה כט, א) והוא שכבר ידעת שבאחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכינו כולם את שקליהם באחד בניסן וכו', ועכשיו הוא אומר שעושין לה השמעה אחרת והיא קריאת פרשת שקלים.

ז. ובמה שכתב להסתפק האם הקריאה היא זכר להכרזה או זכר נתינה. בלבוש (או"ח תרפה) כתב, ואנו משלמין פרים שפתינו בקריאת הפרשה, וקוראין בר"ח אדר או סמוך לו פרשת להשמיע על השקלים, והוא תחלת פרשת כי תשא דכתיב בה ענין השקלים, ונתנו איש כופר נפשו וגו' זה יתנו וגו' מחצית השקל. ומבואר בדבריו, שהקריאה היא זכר להכרזה.

ויש להטעים בדבריהם, שאם הוא זכר להכרזה לכן תקנו את הקריאה סמוך לראש חודש אדר שהוא זמן ההכרזה ולא סמוך לראש חודש ניסן שהוא זמן ההבאה.

ולפי זה יש להבין מדוע קטן יכול לעלות לקריאה זו, שאף בזמן הבית היה יכול לעלות ולקרוא שאינה אלא הכרזה בעלמא.

אבל לצד שהוא זכר לנתינה, קטן לא יוכל לעלות לקריאה זו שהרי אינו חייב בהבאה.

ח. עוד יש לדון אם שכחו לקרוא פרשת שקלים, האם אפשר להשלים את הקריאה בשבת הבאה שהיא הפסקה.

וכבר נשאל על זה בשו"ת גינת ורדים (כלל א, לה-לו), והשיב, "דקריאת פרשת שקלים קבעוה לקרותה קודם ר"ח אדר, וא"כ כיצד יקראוה בשבת שלאחריה, והוי כקורא פסוק שלא בזמנו, ואין לך אלא מה שאמרו חז"ל שהקדימו לקרות פ' שקלים אפי' כשיחול ר"ח אדר להיות ביום ו' דלא בצרי יומי שלחנות, דכאיתא בפ' בני העיר (דף ל), דכל מדות שקבעו חז"ל הם בכיוון וראוי לנו למיעבד טצדקי לדחות שלא לקרות בשבוע שלאחריה משום חשש ברכות לבטלה ושב ואל תעשה עדיף". והביאו רבי עקיבא איגר בגליון (או"ח, תרפה). וכן פסק המשנה ברורה (שם, ב) בשם השערי אפרים.

ומשמע מדבריו, שהקריאה היא זכר להכרזה ולכן אין לה תשלומין. שהרי כתב לבאר שאין להשלים מפני שתקנו חז"ל לקרוא קודם ראש חודש אף אם הוא חל ביום ו' כי השולחנות היו יושבים

בט"ו לחודש, וצריך לקרוא שתי שבתות קודם לכן.

אבל בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח, שלה) פסק שאפשר להשלים, כיון שטעם הקריאה עדיין קיים גם לשבת הבאה, וכמו שאמרו במסכת סופרים (כא, ב) "ובאחד באדר משמיעין על השקלים, ולמה באחד באדר, שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שהיה המן הרשע עתיד לשקול ככרותיו על ישראל, לפיכך הקדים ואמר למשה שיהו שקלי ישראל קודמין לשקלי המן". **ומשמע** מדבריו, שסבר שהקריאה היא זכר לנתינה עצמה, ולכן יש להשלים את הקריאה בשבת הבאה.

וכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה (או"ח, תעה) שאפשר להשלים, כי קיבוץ השקלים היה עד ניסן. ומבואר, שהקריאה היא זכר לשקלים עצמן.

מחשבה ומוסר

"ויקהל משה" (לה, א).

כתוב במדרש, בעלי אגדה היו אומרים מתחלת התורה ועד סופה אין בה פרשה שנאמר בה קהלה בראשה אלא פרשה זו בלבד, ולמה כך, אמר הקדוש ברוך הוא למשה רד ועשה לי קהלות גדולות בשבת כדי שילמדו כל הדורות הבאים אחריך להקהיל קהלות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים. והובא מדרש זה ב"א"ח ס"ר ר"צ.

מון הגר"ס זצ"ל (אגרת ו) כתב, שבשבת נתבעים על ביטול תורה יותר מביום חול, כיון שבשבת אין טרודים בעניני חולין ויש יותר זמן ללמוד.

המשיל על כך **החפץ חיים** (שם עולם פרק ה) משל לאדם שבנה בנין גדול עם הרבה דירות כדי להשכירם ויוכל להרויח הרבה ממון, ואחר שגמר לבנות נטרפה דעתו ולא נתן לאף אדם להיכנס ולגור שם, ובמעשיו הפסיד את כל כספו והשקעתו. כן אדם שעוסק במלאכתו ובשעה שהוא פנוי מיד רץ ללמוד, אם כן יש תועלת בכל פעולותיו שעשה במשך ימי השבוע, ויכול ה' להתחסד עמו ולחשוב את כל מעשיו לדרכים ישרים. אבל אם הוא עוסק בשבת בעניני הבל ומבטל את זמנו, זה מראה שאת כל פעולותיו שעשה במשך ימי השבוע לא עשאו לכבוד ה' יתברך ח"ו.

"ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קדש" (לה, ב).

כתב **הגר"י ניימן זצ"ל**, שהתורה כתבה "תעשה" עם ניקוד צירה ולא בפתח, כדי ללמדנו שאם האדם מכיר שבכל ששת ימי המעשה המלאכה נעשית מאליה ולא הוא עושה אותה, יותר קל לו לשמור את השבת, כי מאמין שהכל מהקב"ה ולא מכוחו. אבל אם חושב כי כוחו ועוצם ידו עשה הכל, אז קשה לו לעזוב את עבודתו ומרגיש שמפסיד מכך.

והביא את משלו הנוקב של **החפץ חיים זצ"ל**, לאחד שיש לו חבית מלאה מים ויש לה ברז, ורוצה לעשות עוד ברז כדי שיצאו יותר מים, הרי בודאי היא שטות גדולה, כי בזה שיעשה עוד ברז לא יצאו יותר מים ממה שנמצא בחבית, אלא שהם יצאו יותר מהר. כך האדם שרוצה להוסיף עוד סיבה כדי להרויח בפרנסתו שנגזרה עליו, אין הוא אלא כמי שעושה עוד ברז לחבית.

"וביום השביעי יהיה לכם קדש" (לה, ב).

אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, תח), אמר הקדוש ברוך הוא עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת.

המשיל על כך המגיד מדובנא משל נחרץ, לאחד שהרחיק נדוד ועזב את משפחתו ואת כל בית אביו לגור בארץ אחרת, והיו עיניו נשואות וכלות אולי יראה איזה אורח הבא מעיר מולדתו למען ישאל את פיו על בני משפחתו ולא עלתה בידו. לימים בא עני אחד הסובב ומחזר על הפתחים, והנה כבואו אל ביתו הכיר בו כי הוא מעיר מולדתו, וישמח מאוד לקראתו ורצה להשתעשע עמו לשאול אותו על בית אביו ומשפחתו. ויאמר אליו העני מדוע תעצרני, הלא לעשות מלאכתי באתי הנה, ולמה תגרום לי הפסד. ויאמר לו, אם כן הגידה נא לי כמה עלה בדעתך לקבץ פה, אמר לו ב' או ג' זהובים, אמר לו הא לך ג' זהובים ושבה עמדי.

ויעש כן וישב עמו והתחיל לספר לו עסק משפחתו ואודותיהם ושלום בניהם. ויהי אך התחיל לספר נפלה עליו תרדמה והוא יושב ומתנמנם, ויאמר אחר כי זכיתי להיות לי מקום לנוח בו אבקש את הבעל הבית ויתן לי מקום מנוחה ואשכבה ואישן. כעס עליו הבעל הבית ויאמר, הלא אנכי עשיתי אותך איש בטל היום הזה למען הפך טובתי, ולמען תספר לי משלום משפחתי, ועתה מה לך לנוח ומדוע תשכב ותרדם.

והנמשל הוא, הקב"ה נתן לאדם נפש עליונה חצובה מתחת כסא כבודו, ובכל ימי השבוע גם כי הקב"ה משתוקק לשמוע טובות ממנה, אך האדם טרוד בעסקיו, ולכן הגביל להשתעשע עמנו ביום השבת והספיק לנו עבור זה ביום השישי לחם יומיים, למען נהיה נקיים ביום השבת מכל טרדה, ונוכל להשתעשע בקרבת אלקים ולשוש באהבתו.

וזה מה שאמר הכתוב "ששת ימים תעשה מלאכה" ואתה טרוד בעסקי הגוף, אבל "וביום השביעי יהיה לכם קדש" ויש לייחד יום זה רק לה' לבדו, כי הוא נתן לך את המנוחה כדי להשתעשע בלימוד תורתו, ולא כדי לנום ולישן.

"קחו מאתכם תרומה לה" (לה, ה).

הנה לעיל בפ' תרומה כתוב "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי". ומה שכתוב ליקח תרומה ולא ליתן, יש לבאר שהציווי הוא אל גבאי הקהל שיקחו את התרומה מהאנשים, אבל כאן שמשא רבנו אמר דברים אלו אל כל עדת בני ישראל, יש לבאר מדוע אמר בלשון בלשון "קחו".

ביאר זאת הגאון ר' זלמן סורוצקין זצ"ל עפ"י מעשה שהיה כשלמד בישיבת וואלז'ין, והראש ישיבה מו"ח הגר"ח מבריסק זצ"ל יצא למינסק עבור הצלת הישיבה ששקעה בחובות גדולים. ובמינסק היו שני גבאי צדקה של הישיבה שהיו אף מופלגים בתורה ויראת שמים, הר"ר ברוך זלדוביץ זצ"ל והר"ר דוב בער פינס זצ"ל. הגר"ח סר אל בית הר"ב זלדוביץ וסיפר לו את מטרת בואו. הסכום הדרוש היה די גדול, והר"ב זלדוביץ הבטיח להתעניין בדבר, והגר"ח ישב ללמוד בביתו.

כעבור זמן מה, שאל הגר"ח את רב"ז מה נשמע בדבר אסיפת הכסף להצלת הישיבה? ויען הרב"ז, שכבר יש בידו מחצית מהסכום. הגר"ח שמח מאוד ושב אל לימודו. כעבור ירח ימים שאל אותו שנית, מה בדבר מותר הכסף? ויען הרב"ז שכבר נמצא בידו כל הסכום, הגר"ח שמח שמחה גדולה ויצא לוואלז'ין ופרע את חובות הישיבה.

לאחר זמן קצר באו הנדיבים הרב"ז והר"ד פינס להתדיין לפני הגר"ח. התובע היה הרד"פ שטען שהיות והוא שותף להרב"ז בכל עסקיו, ועכשיו שהקרה ה' לפני שותפו הרב"ז עסק טוב כזה, הצלת ישיבת וואלז'ין, והוא נתן את כל הכסף מכיסו, תובע הרד"פ ממנו מחצית "העסק" הזה ומוכן לתת לו מחצית הסכום שהוציא זה.

כאשר שמע הגר"ח שהרב"ז נתן את כל הסכום הגדול הזה מכיסו, שאל אותו, אם כן למה החזקת אותי בביתך יותר מירח ימים, ולא שקלת תיכף על ידי את הסכום הדרוש? ענה לו הרב"ז בפשיטות, וכי דבר קל הוא לקחת מן הכיס סכום גדול כזה? רבות עמלתי לכבוש את תאות הממון כדי לתת את המחצה, אח"כ ניהלתי מלחמה פנימית עד שפעלתי לתת גם את המחצית השניה.

סיים הגר"ז סודוצקין ואמר, זה מה שאמרה התורה "קחו מאתכם", שהיינו שמוטל על כל אחד ואחד לפעול על עצמו שיתן את תרומת ה' ביד רחבה.

"וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו" (לה, י).

מהו ענין החכמת לב שמוזכרת בכל מלאכת המשכן, ולכאורה החכמה מצויה במח יותר מן הלב.

ביאר המשגיח הגרי"ל חסמן זצ"ל, שאכן זו הטעות אשר טועים בה רוב בני האדם, כי אנו קוראים חכם למי שנתחכם במוחו אף אם לבו בל עמו, והאדם המדבר דברי חכמה בפיו הוא החכם בעינינו. ואיך יתכן אדם שידוע ומכיר בחכמה בכל מיני עשבים אם הם טובים למאכל או שהם סם המות, ויבחר לו לאכילתו דוקא אותם אשר הם סם המות, הלא ודאי שלא נוכל לסמוך אף על חכמתו היוצאת מפיו, כי הוא מתנהג באופן מסוכן.

ולכן למדתנו התורה, שהחכמה האמיתית היא באופן שהיא משפיעה על לב האדם, והוא מתנהג במעשיו על פי חכמתו, והיא נקראת "חכם לב".

"ויצאו כל עדת ישראל מלפני משה" (לה, כ).

הקשה האור החיים, מדוע סיים הפסוק שיצאו מלפני משה והלא כבר נאמר בתחילה שנקהלו אצל משה.

עורר מכאן הסבא מקלם זצ"ל, שאף לאחר שבני ישראל יצאו מלפני משה, ניכר היה עליהם שהם למדו אצל משה, ובכל מקום שהלכו ראו עליהם שהם תלמידיו והתנהגו כאילו הם עכשיו ממש לפני משה.

כמה בן תורה צריך להיזהר שיראו עליו בכל מקום שהוא נמצא, כי בן תורה הוא, ויציאתו תהיה ניכרת כאילו עומד הוא בתוך הבית מדרש עצמו.

"ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת ה' למלאכת אהל מועד" (לה, כא).

וכתב הרמב"ן, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לומר לו אני אעשה כל אשר אדוני דובר.

עמד על כך הגאון ר' אברהם יפהן זצ"ל, שאין לאדם לומר בעבודת ה' מי אני שאקרב אל מלאכת הקודש, ועליו לדעת שאין הצלחה בתורה ויראת שמים בלי המדה של "נשיאות לב", וזה הוא כבוד שמים שנרצה ונשתוקק להתעלות.

התורה דורשת מכל יהודי להכיר בערכו הרם ולעמוד באומץ לב בכל המצבים. אין לאדם לומר שאין לו כשרונות או שאין תכונותיו מתאימים לדרך גבוהה, ועליו לזכור שבמלאכת המשכן הצליחו עושי המלאכה בכל אמנות שלא התמחו בה מעולם, רק משום שגבה לבם בדרכי ה', וזה נתן להם שכל ובינה להבין בכל אמנות המלאכות.

"ויבאו כל איש אשר נשאו לבו" (לה, כא).

כתב הרמב"ן, וטעם אשר נשאו לבו, לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר.

עורר על כך המשגיח ר' ירוחם ממיר זצ"ל, מכאן יש ללמוד את ענין ה"נשיאות לב" שצריך כדי לקנות את החכמה, ואין צריך כלל ללמוד לשם כך, אלא רק בטחון בה', וכמו שמתפללים באהבה רבה "בעבור אבותינו שבטחו בך וכו'", ועל ידי בטחון זה ה' נותן כח לאדם להבין ולהשכיל.

וכל דרכי היצר הוא רק להפיל פחד על האדם שלא יעפיל לעלות, אבל הוא דרך הכסילים לפחד מכך, וכמו בעולם המסחר שדבר זה פשוט לכולם, שמי שאינו משקיע ובוטח בה' אינו מצליח לעולם.

ואחד מן הראשונים חיבר ספר "ברוך שאמר" על הלכות ציצית, וכתב בהקדמתו שקרא שם הספר "ברוך שאמר" על שם המעשה, שבקטנותו לא ידע כי אם להגיד ברוך שאמר, והיה הולך לבהכ"נ ומתפלל תמיד לפני ה', לפני ארון הקודש בבכי, והיה אומר בהתחננו את המזמור ברוך שאמר, עד שזכה אותו ה' והיה חכם גדול עד שנמנה בין הראשונים, ועל כן קראו "ברוך שאמר". ומכאן יש ללמוד איך שקונים חכמה מאמונה.

וכן מסופר על הגר"ח מוואלז'ין זצ"ל, כשלא ידע איזה דבר הלכה התבונן ביראת ה', והתפלל לפניו יתברך. וכן מצינו בחז"ל שתקנו תפילה בכניסתם לבית המדרש וביציאתם, כי זהו דרך קניית החכמה, על ידי בטחון ואמונה.

"והנשאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן" (לה, כז).

לתרומת המשכן הוצרכו ישראל להביא כמה דברים, ונמנו כולם בפרשת תרומה, ובסוף מוזכר את אבני השהם ואבני המילואים. וצריך להבין מדוע נזכרו אלו לאחרונה, והלא הם דברים יקרים ביותר.

וביאר **האור החיים** (ריש תרומה), כי מצינו שהנשיאים הביאו אותם באחרונה כשראו שהביאו ישראל כל הצורך למשכן, ואמרו חז"ל שהקפיד ה' על זה וחסר אות אחת מהם וכתב "והנשאים", ולזה סדרם ה' באחרונה לומר כי הם למטה מכולם.

ולכאורה יש להבין, מה היה חטאם של הנשיאים, והרי אמרו שכל מה שיחסר לישראל למלאכת המשכן הם יביאו, ובאמת הדברים היקרים ביותר לא היו ביד ישראל והם הביאו אותם, ומה התביעה הגדולה על מה שאיחרו.

ביאר זאת **הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל**, שהנה מצות מסירות נפש על כל ישראל לקדש שמו הגדול רמוזה בפסוק "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך", ויש לומר שהכונה בזה, כי אם יחשוב מחשבות הרבה, ימצא טעמים הרבה שלא למסור נפשו למות, ואפי' יודע שמצוה היא, מ"מ תמיד יהיו לו חשבונות שייראו לו צודקים להיפטר מכך, ועל כן אמרה התורה מצוה זו בלשון "ואהבת", כי האוהב אינו חושב חשבונות, אלא קופץ ומוסר נפשו בטרם יספיקו ההרהורים להטרידו, ומי שהגיע לאהבת השי"ת מיד הוא מוסר את נפשו.

וזו היתה התביעה מאת הנשיאים, אמנם יש חשבונות לאחר את נדבת המשכן, אך התביעה היא למה הגיעו לידי חשבונות ולא קפצו באהבתם את השי"ת לתת את תרומתם בו ברגע שנצטוו על כך.

"והנשאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלואים" (לה, כז).

וכתב רש"י, מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה, אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסירים אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל, שנאמר והמלאכה היתה דים, אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את אבני השהם, לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה. ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב.

למדו מכאן **בעלי המוסר** לימוד חשוב בכוחות הנפש של האדם, שאפשר שיעשה אדם פעולה על פי חשבון הנראה צודק, ומנמק האדם את חשבונותיו בנימוקים המתקבלים על הדעת, ובכל זאת אם יתעמק יותר לתוך נפשו, ויבחן יותר במאזני שכלו את נימי הרגשותיו, ימצא כי החלטתו והכרעתו נובעת ממקור בלתי טהור וממדות אשר אינם כשרות כל כך. כך התורה העידה על הנשיאים, שאע"פ שאמרו דברי טעם, אבל נמצא אצלם כחוט השערה של עצלות שממנו נבעו טענותיהם.

בעל ה"חובות הלבבות" בהקדמה לספרו כותב, שבתחילה לא רצה לחבר את הספר כיון שחשש שאינו ראוי לכך, אולם אחר כך חשד את נפשו שאולי כל מחשבותיו הם מפני מדת העצלות והיא גרמה לו לחשוב שעדיף שלא יחבר את הספר. והזכיר את דברי החכם, שמן הזהירות שלא תרבה להזהר.

"לחשב מחשבת לעשות בזהב בכסף ובנחשת" (לה, לב).

בעת שיסד רבי חיים זצ"ל את ישיבת וולוז'ין, שיגר שליח מיוחד לאסוף מעות לצורך החזקת הישיבה. בין התורמים היה כפרי כלשהו, שנידב לשיבה בעין יפה ובנפש חפצה. חלף זמן והסכום שנאסף כמעט וכלה. שוב נאלץ השליח לצאת לדרך ולקבץ מעות, בטרם יצא, בקש, כי יקנו לו בגדים נאים, ואז לכשיופיע בבגדים אלו בבתי התורמים יראה בעיניהם כאדם נכבד, והללו בודאי יגדילו עקב כך את תרומותיהם. משנקנו בעבורו המלבושים, ביקש השליח שיתנו לו גם סוס ועגלה משובחים כדי להקל מעליו את טרחת הדרך. והנה, אותו כפרי שבפעם הקודמת נידב סכום נכבד בעין יפה, סרב הפעם לתרום, לאחר שהעפף עין בבגדי השליח ובעגלתו. כל הפצרותיו של השליח לא הועילו והכפרי נשאר איתן בדעתו, ולא היה מוכן לתרום אפילו פרוטה אחת ! כששב השליח ממסעו, בא אל רבי חיים וסיפר לו על אותו כפרי. שמע רבי חיים את הדברים והחליט לנסוע בעצמו אל האיש.

בכבוד רב ובסבר פנים יפות קידם הכפרי את פניו של רבי חיים מוולוז'ין. לאחר שיחה קלה פנה אליו רבי חיים בשאלה שהטרידה אותו, מדוע סרבת בפעם הזאת לתרום למען הישיבה? השיב הכפרי, עד כה סברתי לתומי, שהנדבות מוקדשות לצורך תלמידי הישיבה ולכלכלתם, ועל כן נידבתי כספי בשמחה וברצון. אך כשראיתי כי הכסף מבוזבז לצורך מלבושים נאים ועגלה משובחת לשליח החלטתי כי איני מוכן לתרום לשם כך מכספי.

אמר לו רבי חיים, בתורה כתוב על בצלאל שידע לחשוב מחשבות, ומה היה צריך לדעת מחשבות בתרומת המשכן. אלא שכל מי שנדב למשכן הרים תרומתו רצה שישתמשו בכספו לצורך הכי מקודש, אך למעשה, השתמשו בנדבות גם לצרכים אחרים. וזה היה תפקידו של בצלאל, שידע לחשוב מחשבות בבהירות שכלו ובהבנתו הנפלאה, לדעת את דעת התורם, האם תרם לשם שמים בלי כונה ליהנות מכך או שהיתה בנתינתו כונה לעשות זאת לשם כבוד ותפארת.

ואדם שנדב בלא שום כונה צדדית, השתמש בצלאל בכספו לצורך קדשי הקדשים. ואילו בנדבתו של אדם שתורם גם למען ההנאה הפרטית שלו השתמש בצלאל לצורך ההיכל ושאר הכלים.

כן הדבר בתרומה לשיבה, פנה רבי חיים אל היהודי הכפרי, את כספך אתה נותן לשיבתנו בלב טהור ולשם שמים בלבד, ועל כן בודאי נשתמש בו לצורך החזקת התלמידים וכלכלתם. אך יש אנשים שנודבים כספים גם כדי להתהדר במעשיהם, ונדבתם של אלו תהיה לצורך השליח ועגלונו, ויש גם אנשים, המנדבים כספים אך ורק למען הכבוד, ובכספים שלהם ישתמשו לצורך המספוא של הסוס ולצורך תקוני העגלה.

"במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד" (לח, ח).

פירש רש"י, בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקשטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן.

והאבן עזרא כתב, וטעם הצובאות כי משפט כל הנשים להתיפות לראות פניהם בכל בקר במראות נחשת או זכוכית לתקן הפארים שעל ראשיהם, כי מנהג ישראל היה כמנהג ישמעאל עד היום. והנה היו בישראל נשים עובדות השם שסרו מתאות זה העולם, ונתנו מראותיהן נדבה, כי אין להם צורך עוד להתיפות, רק באות יום יום אל פתח האהל מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות. וזהו אשר צבאו פתח אהל מועד, כי היו רבות.